

ŠKOLNÍ PROGRAM PROTI ŠIKANĚ

Obsah :

1. Úvod
2. Co je šikana
 - 2.1. Šikana mezi žáky
 - 2.2. Šikana učitele
3. Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků
4. Postup při řešení šikany
5. Prevence ve výuce
6. Ochranný režim
7. Spolupráce s rodiči
8. Školní poradenské služby
9. Vztahy s okolními školami
10. Spolupráce se specializovanými institucemi
11. Evaluace
12. Odborná literatura a webové odkazy

Základní škola Kladno, Školská 322

Vypracovala: Mgr. Martina Pečenková – školní metodik prevence
Mgr. Irena Karasová – výchovný poradce
Schválil: Mgr. Zdeněk Vých – ředitel školy

1. Úvod

Školní program proti šikaně je speciální program a je určen pedagogickým pracovníkům školy, dále nepedagogickým pracovníkům, rodičům a žákům školy. Slouží k vytváření bezpečného a zdravého prostředí ve škole, je především zaměřen na prevenci šikany všeho druhu. Školní program proti šikaně vychází z Metodického pokynu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy č.j. MSMT-21149/2016 k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních.

2. Co je šikana

Šikana je agresivní chování ze strany žáka/ů vůči žákovi nebo skupině žáků či učiteli, které se v čase opakuje (nikoli nutně) a je založeno na vědomé, záměrné, úmyslné a obvykle skryté snaze ublížit fyzicky, emocionálně, sociálně a/nebo v případě šikany učitele také profesionálně. Šikana je dále charakteristická nepoměrem sil, bezmocností oběti, nepříjemností útoku pro oběť a samoučelností agrese.

Podoby šikany: • Přímá šikana může mít podobu fyzickou (např. bití, plivání, tahání za vlasy), verbální (např. vulgární nadávky, zraňující komentáře k rase, národnosti, etnicitě, náboženství nebo sexualitě, výhrůžky, násilné a manipulativní příkazy); nebo neverbální (např. urážlivá gesta a zvuky, zírání, používání zstrašujících nebo výhrůžných výrazů ve tváři, nebo v řeči těla, ničení/schovávání/kradení věcí nebo učebních pomůcek). • Nepřímá šikana má za cíl způsobit emocionální a psychologické utrpení a poškodit sociální status oběti. Tato šikana je vykonávána způsobem, kdy útočník působí bolest tak, aby to vypadalo, že žádný takový záměr ve skutečnosti nemá. Hlavní agresor k útoku často využívá prostředníka, neútočí přímo. Nepřímá šikana je většinou nefyzická, nicméně v některých případech může být také třetí strana manipulována do situace, kdy má zapříčinit fyzické ublížení. Nefyzické formy nepřímé šikany pak mohou zahrnovat záměrnou ignoraci nebo izolování žáka nebo učitele rozšiřování zákeřných pomluv a lží, neoprávněná nařčení ze sexuálního obtěžování nebo nespravedlivého hodnocení (u učitele), ničení pověsti a reputace, ponižování před ostatními žáky i pedagogy, nepříjemné sexuální provokace. • Jednou z nejčastějších forem šikany je také elektronická šikana, tj. kyberšikana, která může mít podobu např. zakládání falešných profilů na jméno žáka či učitele s dehonestujícím obsahem, prezentace ponižujících videí na portálech, jako je youtube.com, spoluzaci.cz nebo facebook.com apod., prezentace zraňujících komentářů na webu, rozesílání vulgárních nebo výhrůžných koláží s tváří žáka nebo učitele či příslušníků jeho rodiny, výhrůžné SMS nebo e-maily apod. Oproti šikaně tváří v tvář má kyberšikana ze své podstaty mnohem větší dosah, čímž ještě více zhoršuje prožívání oběti. Pokud je oběť šikanována ve třídě, svědky pomluv, nadávek, posmívání a ztrapňování je max. několik desítek lidí. V prostředí internetu může být svědkem (ale i útočníkem) stejného chování i několik desítek tisíc lidí. Kyberšikana bývá u dětí školního věku často doplňkem klasické přímé a nepřímé šikany. Je tedy důležité při řešení prověřit případné souvislosti s klasickou šikanou. Tedy pokud probíhá klasická šikana (např. nadávky, ponižování), je nutné zjistit situaci oběti v kyberprostoru (mobil, profil, chat apod.) a naopak. Škola by se kyberšikanou měla zabývat vždy, když se o ní dozví. Základním úkolem musí být zmapování konkrétního případu, které škole pomůže rozhodnout se pro správný postup řešení.

Hranice, která odlišuje šikanování od škádlení nebo agrese, bývá někdy nezřetelná. U žáků se za šikanování nepovažuje škádlení nebo agrese, které nemá znaky šikanování. Jedním z rozlišujících prvků je schopnost žáka škádlení opětovat, bránit se mu, zastavit ho. Ve chvíli, kdy se žák škádlení nebo agresí neumí nebo nemůže bránit, cítí se bezradný a bezmocný, a přesto škádlení nebo agrese pokračuje, pak toto chování přerůstá v šikanu. Podobně, jedná-li se o šikanu pedagoga žáky, pak šikana není zlobení a nerespektování ze strany žáků, které postrádá znaky šikany. Naopak přerůstá v šikanu, stává-li se vědomým, záměrným, úmyslným a cítí-li pedagog, že není v jeho moci jej zastavit, cítí se bezbranně, ztrácí autoritu a poměr sil v rolích žák/žáci x pedagog se obrací. Většina obětí šikany a jejich svědků se snaží situaci udržet co nejdéle v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důsledkem může být podcenění závažnosti a rozsahu výskytu šikany nebo obtížné nalezení útočníků. Proto je v prevenci velmi důležité zaměřit se specificky na identifikaci rizikových znaků a signálů pro výskyt šikany.

Důvodem nebo obsahem šikany může být jakákoli odlišnost žáka nebo pedagoga, např. fyzická zdatnost, vzhled, hmotnost, barva pleti, tělesná neobratnost, inteligence - snížení rozumových

schopností, nebo naopak nadání, jazyková/komunikační bariéra, socioekonomická odlišnost, psychická odlišnost, speciální vzdělávací potřeby žáka apod. Šikana může mít také specifický obraz, odehrává-li se ve vztahu k žákům nebo pedagogům z důvodu, rasové nebo národnostní příslušnosti, náboženského vyznání nebo víry (často také v kombinaci s pohlavím např. muslimské dívky, židovští chlapci apod.), sexuální orientace apod.

2.1. Mezi žáky

Typy iniciátorů šikanování

1. typ - hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy - narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností. Vnější forma šikanování Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrahování ostatních. Specifika rodinné výchovy Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali

2. typ - velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu. Vnější forma šikanování Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků. Specifika rodinné výchovy. Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky

3. typ - "Srandista", optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený a vlivný. Vnější forma šikanování Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních, patrná snaha vypíchnout "humorné" a "zábavné" stránky. Specifika rodinné výchovy Stádia šikany Pro správný přístup při vyšetřování šikany a jejím řešení je třeba zjistit, v jakém stádiu se šikany se třída nachází. Zatímco první dvě stádia může řešit škola sama, v pokročilejších stádiích je nutné obrátit se na odborníky. 1. stádium: zrod ostrakismu Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje. 2. stádium: fyzická agrese a přitvrzování manipulace V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity - například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevuje se zprvu ponejvíce subtilní fyzická agrese. 3. stádium (klíčový moment): vytvoření jádra Vytváří se skupina agresorů, úderné jádro“. Tito šikatelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nejhodnější oběti. V počátku se stávají jejich obětmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“. 4. stádium: většina přijímá normy. Normy agresorů jsou přijaty většinou a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení. 5. stádium: totalita neboli dokonalá šikana Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává era „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které jsem pro přehlednost označil jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná. Ukazatele šikany Prvním úkolem rodičů i učitelů je šikany rozpoznat, být vnímaví k jejím nenápadným signálům. Většina obětí šikany se snaží svou situaci co nejdéle udržet v tajnosti, bojí se někomu svěřit. Důvody pro to mohou být různé (strach z odplaty agresorů, strach z reakce rodičů, stud dítěte za své postavení, ponížení, pocit, že mu nikdo nebude věřit, že ztratí své poslední kamarády, když bude žalovat apod.). Pokud tedy chceme zjistit, zda se dítě nestalo obětí šikany, musíme se na ně aktivně zaměřit. K podezření mohou vést jakékoli odlišnosti, změny v jeho dosavadním chování či v chování jeho blízkého okolí.

Nepřímé ukazatele: • chování nebo vzhled dítěte • strach jít ráno do školy • záškoláctví • opakované bolesti hlavy či břicha • zhoršení prospěchu ve škole • ztráta zájmu o učení • porucha soustředění • pobývání v blízkosti učitelů • ustrašené vystupování • pozdní návraty ze školy • návraty s poškozeným a ušpiněným oděvem • dítě se vrací ze školy vyhladovělé • modřiny, odřeniny bez věrohodného vysvětlení • opakovaná ztráta peněz či osobních věcí • dítě žádá o

peníze pod různými záminkami • špatné usínání, noční můry • smutná nálada • apatie, někdy naopak nezvyklá agresivita.

Přímé ukazatele: • chování okolí vůči dítěti • úmyslné ponižování • hrubé žertování a zesměšňování • nadávky • neustálé kritizování a zpochybňování • poškozování a krádeže osobních věcí • poškozování oděvu • výsměch • pohrdání • omezování svobody • bití, kopání, jiné tělesné napadání • Následky šikanování Psychické následky • frustrace sociálních potřeb oběti • snížená schopnost navazovat a udržovat vztahy • nízké sebehodnocení (jedinec v minulosti vystavený šikaně neusiluje o lepší společenskou pozici, nýbrž má tendenci stát se outsiderem ve všech skupinách) • špatný vztah ke škole a k lidem • stálé napětí, špatná nálada a smutek • úzkostné stavy, strach vedoucí k poruchám spánku, zvýšené únavnosti a neúspěchům ve studiu i v soukromém životě. Zdravotní následky • úrazy způsobené vzájemným násilím (zlomeniny, pohmožděniny, otřesy mozku .) • totální vyčerpání organismu (pokud šikana trvá měsíce a roky) • rozvoj psychosomatických onemocnění (např. astma, alergie, poruchy trávení, poruchy spánku, bolesti hlavy) • zvýšený krevní tlak v důsledku vysoké hladiny stresových hormonů v krvi • zvýšené riziko kardiovaskulárních nemocí v dospělosti Sociální následky • zhoršení prospěchu (jak u oběti, tak u agresora) • členství v rizikových partách • horší využívání vlastních (duševních) schopností - nízké vzdělávací ambice • kriminální jednání • zvýšené riziko rozvoje dalších sociálně patologických jevů u agresorů v dospělosti (výrazně více konfliktů se zákonem, kriminalita, u děvčat krutost k vlastním dětem, prohloubení deficitu mravního a duševního vývoje, narušený charakter, antisociální postoje) • ztráta iluzí o společnosti, která by měla každému člověku zajistit ochranu proti jakékoli formě násilí • narušení mravních a morálních postojů

2.2. Šikana učitele

Metodický pokyn č. j. MSMT-21149/2016 platný od 1.9.2017.

Šikana zaměřená na učitele je specifická tím, že dojde k narušení jasně definovaných rolí (učitel × žák) a žák/student se dostane do pozice větší moci než pedagog, bez ohledu na formálně vyšší moc a autoritu učitele. Tato forma šikany je tedy charakteristická tím, že strana s nižším statutem a nižší mírou formálně přidělené moci ubližuje straně s vyšším statutem a formální autoritou.

Šikana zaměřená na učitele se nejčastěji odehrává ve škole – ve třídách a na chodbách, nicméně může se odehrávat také mimo školu ve veřejných prostorách, v místě bydliště pedagoga nebo v kyberprostoru.

Je zapotřebí mít na paměti, že šikanou může trpět i vysoce zkušený a kompetentní pedagog, který dobře zná svůj předmět, ovládá třídní management a má dobré pedagogické schopnosti. Ani takový pedagog nemusí disponovat kapacitou zamezit některým šikanujícím projevům vůči sobě. Pedagog může vnímat situaci, kdy je šikanován žáky, jako stigma a pocituje stud a selhání, což mu zároveň často brání vyhledat pomoc u kolegů, vedení školy nebo ve svém okolí. V řešení situace pak pedagoga také oslabuje obecně zažitý mylný názor, že kompetentní pedagogové problém s udržováním kontroly ve třídě nemají. Učitelé se tak mohou ocitnout v paradoxní situaci, ve které jsou činěni zodpovědnými za násilí, které je namířeno proti nim samotným. Je zapotřebí, aby škola vytvořila bezpečné prostředí a atmosféru důvěry, ve kterém bude tento druh rizika – šikana učitele – uznán a budou nastaveny mechanismy a postupy (krizový plán) k ochraně pedagogů a k účinné prevenci a řešení takového chování, se kterými budou všichni žáci, pedagogové a zákonní zástupci seznámeni.

Specifika pro řešení šikany zaměřené na učitele. Důležité je respektovat tyto zásady: • Pedagog, který čelí šikaně ze strany žáků, je v dané situaci v pozici oběti, která by neměla zůstat v situaci sama, ale měla by vyhledat pomoc ostatních. Nelze očekávat, že situaci, kterou lze klasifikovat jako šikanu, vyřeší pedagog v pozici oběti sám. Proto je zapotřebí, aby tuto skutečnost škola neočekávala a nevyžadovala. Naopak je zapotřebí, aby podporovala své pedagogy k vyhledání pomoci, zajistila bezpečí pro pedagoga a řešila vzniklou situaci se žáky, rodiči a ostatními pedagogy. Škola musí mít připravený krizový plán, ve kterém bude specifikováno, jak se v situaci naplnění tohoto rizika zachová, jakou roli a možnosti řešení krizové situace má sám pedagog, jakou roli vedení školy, školní poradenské pracoviště apod. Plán rovněž zahrnuje pokyny pro zajištění bezpečí pro ohroženého pedagoga a žáky. V případě bezprostředního ohrožení pedagoga žákem/žáky se pedagog řídí krizovým plánem školy. Pokud je tento plán nedostatečný, zajistí si

pedagog pro sebe bezpečí (odejde ze třídy, přivolá si pomoc apod.) a požádá o spolupráci jiného kolegu nebo vedení školy pro zajištění dohledu ve třídě, případně izolaci agresora a zajištění bezpečí pro ostatní žáky ve třídě vyžaduje-li to situace. Je zapotřebí, aby pedagog sám, jeho kolegové i vedení školy porozuměli tomu, že pedagog byl vystaven traumatickému zážitku. Tento zážitek může být bolestným i pro svědky (kolegy nebo žáky ve třídě). Je proto zapotřebí dovolit si čas na zpracování šoku, neobviňovat se, vyhledat si pro sebe sociální podporu od kolegů, přátel, rodiny, monitorovat u sebe znaky stresu, které se mohou objevit i později (např. problémy se spánkem, pozorností, úzkostí, zvýšená citlivost, nechut' k jídlu nebo naopak) a případně vyhledat pro sebe odbornou pomoc. Šikana pedagoga bývá často spojena s šikanou mezi žáky. Škola zajistí posouzení sociálních vztahů ve třídě a na základě výsledků nastaví odpovídající řešení. Pro třídu, ve které se šikana odehrávala, zajistí škola intervenční program k řešení šikany za účelem znovunastolení bezpečí ve třídě (jedná se o program selektivní nebo indikované primární prevence, nikoli všeobecné prevence). Stejně jako u šikany mezi žáky i zde je potřeba, aby po takové situaci škola revidovala mechanismy a postupy (krizový plán), aby bylo zřejmé, jak zacházet s případnými podobnými situacemi v budoucnu. V případě, že je pedagog nespokojený s řešením situace ze strany vedení školy, může se obrátit na příslušný inspektorát práce. Právní odpovědnost školy (1) Škola má odpovědnost za žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování. Z tohoto důvodu pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc. (2) Podle vyhlášky č. 263/2007 Sb., kterou se stanoví pracovní řád pro zaměstnance škol a školních zařízení zřízených Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy, krajem, obcí nebo dobrovolným svazkem obcí, odpovídá i za škodu způsobenou žákům v době vykonávání přechodného dohledu, tj. při vyučování a v přímé souvislosti s ním. (3) Ředitel školy nese také odpovědnost za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví pro své zaměstnance dle § 101 a § 102 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. (4) Škola má ohlašovací povinnost při výskytu šikany v následujících případech: • Dojde-li k šikaně v průběhu vyučování, s ním souvisejících činností anebo poskytování školských služeb, má škola povinnost tuto skutečnost oznámit zákonnému zástupci jak žáka, který byl útočníkem, tak žáka, který byl obětí. Tato povinnost vyplývá ze školského zákona (§ 21 odst. 2 školského zákona). • Škola ohlašuje orgánu sociálně-právní ochrany dětí takové skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje svým chováním samo. Situace ohrožení dítěte přitom musí trvat po takovou dobu nebo nabývat takové intenzity, že nepříznivě ovlivňuje vývoj dítěte anebo je nebo může být příčinou nepříznivého vývoje dítěte (viz § 6, 7 a 10 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů); v případě šikany se jedná o všechny případy, které škola oznámila policejnímu orgánu nebo státnímu zástupci a dále případy, které sice výše uvedeným nebyly oznámeny, avšak které jsou svou povahou velmi závažné a nasvědčují tomu, že dítě se nachází v nepříznivé sociální situaci, jelikož jeho přirozené prostředí nedokáže dostatečným způsobem naplňovat své funkce při zajišťování přiměřené ochrany příznivého vývoje dítěte. • OSPOD vstupuje do řešení těch případů agresivního chování dítěte ve škole, v nichž jsou tyto projevy pouze sekundárním důsledkem nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny a v nichž je třeba dítěti a jeho rodině zprostředkovat a zajistit odpovídající pomoc a podporu prostřednictvím nástrojů sociální práce. Základními nástroji práce OSPOD je vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a individuální plánování koordinované intervence. • Dalším významným nástrojem OSPOD pro řešení nepříznivé sociální situace dítěte a jeho rodiny jsou případové konference, tj. případová setkání těch osob, které mohou dítěti a jeho rodině poskytnout odpovídající pomoc a podporu, které staví dítě a jeho rodinu do centra řešení jejich situace a které vychází z principu partnerství a spolupráce, jakož i z principu důvěrnosti, diskrétnosti a bezpečného prostoru pro vzájemné sdílení informací. Případová konference je nástrojem případové práce (tzv. case managementu), což determinuje pravidla, která je třeba v jejím rámci respektovat. Vymezení okruhu zúčastněných osob je plně v kompetenci sociálního pracovníka, který bude vycházet z předmětu případové

konference. Zástupce školy může být na případovou konferenci přizván, pokud on sám jako fyzická osoba, s ohledem na význam, který zastává ve vztahové síti dítěte, či škola jako instituce mohou s ohledem na konkrétní okolnosti případu přispět k řešení situace dítěte a jeho rodiny. Pokud je zástupce školy na konferenci účasten, pak je ze zákona vázán zachováním mlčenlivosti (dle § 57 odst. 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí). Informace, které se na konferenci dozví, jím nesmí být nikam přeneseny, ani do prostoru školy. Pokud jedním z výstupů případové konference bude přijetí konkrétního opatření za účelem úpravy podmínek ve školním prostředí, je třeba postupovat v souladu se školským zákonem. Není přitom nezbytné na půdě školy sdělovat, že konkrétní opatření je přijímáno jako jeden z výstupů případové konference, a to z důvodu ochrany dítěte před případnou stigmatizací. Je třeba zdůraznit, že nástroj případových konferencí není výlučným nástrojem OSPOD při poskytování sociálněprávní ochrany dětí, ale může být využit i školou bez nutnosti účasti OSPOD jako nástroj případové práce při řešení situace ve třídě či škole, v níž je třeba uskutečnit setkání více osob a koordinovat jejich další postupy.

- Dojde-li v souvislosti se šikanou k jednání, které by mohlo naplňovat znaky přestupku nebo trestného činu, obrací se škola na Policii ČR. Trestní oznámení je možné podat také na státní zastupitelství. Tuto skutečnost oznámí ředitel školy nebo jiná pověřená osoba jakoukoliv formou (písemně, telefonicky, osobně) na Policii ČR, v ideálním případě přímo specialistovi na problematiku mládeže Služby kriminální policie a vyšetřování, jinak na nejbližším obvodním oddělení Policie ČR. V takovém případě vystupuje tato osoba jako oznamovatel a má právo na vyzoomění do jednoho měsíce od podání oznámení. Oznámení může podat také zákonný zástupce dítěte.

Trestně-právní hledisko šikany (1) V zákoně č. 40/2009 Sb, trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“) ani v jiném zákoně není šikana sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, přesto šikana může svým charakterem naplňovat znaky některého z přestupků či trestných činů. (2) Protiprávní jednání s prvky šikany může být kvalifikováno jako přestupek dle zákona číslo 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o přestupcích“). Nejčastěji se bude jednat o přestupky proti občanskému soužití dle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích (např. ublížení na cti, vyhrožování újmou na zdraví atd.). Za přestupek je odpovědná osoba starší 15 let. (3) Závažnější forma šikany může vykazovat znaky skutkové podstaty například těchto trestných činů: proti zdraví: § 145 Těžké ublížení na zdraví; § 146 Ublížení na zdraví; proti svobodě a právům na ochranu osobnosti, soukromí a listovního tajemství: § 171 15 Omezování osobní svobody; § 173 Loupež; § 175 Vydírání; § 177 Útisk; dále pak trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti: § 185 Znásilnění; § 186 Sexuální nátlak; § 187 Pohlavní zneužití; § 191 Šíření pornografie; § 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií; trestných činů proti majetku: § 205 Krádež; § 228 Poškození cizí věci; konečně se může jednat i o trestné činy narušující soužití lidí: § 353 Nebezpečné vyhrožování; § 354 Nebezpečné pronásledování. (4) Je-li šikana motivována důvody, jako jsou zdravotní postižení, etnicita, náboženství a podobně, a splňuje-li znaky podle příslušných níže uvedených ustanovení trestního zákoníku, lze v určitých případech uvažovat také o trestném činu hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob, případně i podněcování nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod (§ 355, resp. 356 trestního zákoníku). Takovýto motiv může rovněž u některých výše uvedených trestných činů podmiňovat užití přísnější klasifikace, tedy možnost udělení vyššího trestu. (5) Kyberšikana obdobně jako školní šikana sice není sama o sobě trestným činem ani přestupkem, ale její projevy mohou naplňovat skutkovou podstatu např. těchto trestných činů: nebezpečné pronásledování (tzv. stalking, § 354 trestního zákoníku) – např. dlouhodobě opakované pokusy kontaktovat všemi dostupnými prostředky oběť, která proto pociťuje důvodné obavy o život nebo zdraví své či svých blízkých; účast na sebevraždě (§ 144 trestního zákoníku) – např. zaslání SMS oběti s úmyslem přimět ji k sebevraždě, kterou skutečně spáchá či se o ni pokusí; porušení tajemství dopravovaných zpráv (§ 182 trestního zákoníku) – např. porušení tajemství listin a jiných dokumentů uchovávaných v soukromí (§ 183 trestního zákoníku), např. zveřejnění fotografií z telefonu oběti; pomluva (§ 184 trestního zákoníku) – např. vytvoření webových stránek, které nepravdivě zesměšňují oběť; šíření pornografie dle § 191 trestního zákoníku (viz sexting); výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií (dítětem se rozumí osoba mladší 18 let) dle § 192 trestního zákoníku (viz sexting). (6) Trestní odpovědnost Ve smyslu zákona č. 218/2003 Sb., o

odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, je trestně odpovědnou osoba starší 15 let, která je dostatečně rozumově a mravně vyspělá. Pro účely zákona o soudnictví ve věcech mládeže se pak takový trestný čin označuje jako provinění. V případě jednání vykazujícího znaky trestného činu, kterého se dopustilo dítě mladší 15 let, se hovoří o činu jinak trestném. I když dítě mladší 15 let není trestně odpovědné, mohou mu být dle tohoto zákona soudem pro mládež uložena opatření potřebná k jeho nápravě. Činu jinak trestného se může dopustit též mladistvý (osoba starší 15 a mladší 18 let, která je trestně odpovědná), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat protiprávnost činu nebo ovládnout své jednání. (7) Povinnost překazit a oznámit trestné činy uvedené v trestním zákoníku Přestože, jak bylo řečeno výše, šikana není sama o sobě definována jako trestný čin nebo přestupek, může svým charakterem naplňovat znaky protiprávního jednání na úrovni přestupku nebo trestného činu. Trestní zákoník zakládá v určitých případech povinnost některým činům zabránit, a jiné zmíněným orgánům ohlásit. Smyslem ustanovení o trestnosti nepřekazení trestnému činu je zabránit spáchání některých závažných činů a tím chránit společnost před jejich důsledky. S účinností od 1. 12. 2016 se rovněž níže popsaných trestných činů bude moci dopustit i sama škola jako právnická osoba, kdyby například úmyslně zatajovala, že u nich uvedeným trestným činům dochází. • Povinnost překazit páchaní nebo spáchání trestného činu (§ 367 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný připravuje nebo páchá trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, má povinnost spáchání nebo dokončení takového činu překazit. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin nepřekazení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. Překazit trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), zabití (§ 141), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170), loupeže (§ 173), vydírání (§ 175), znásilnění (§ 185), pohlavního zneužití (§ 187), krádeže (§ 205). • Neoznámení trestného činu (§ 368 trestního zákoníku): kdo se dozví, že jiný spáchal trestné činy v tomto ustanovení vyjmenované, je povinen to bez odkladu oznámit státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Jestliže to neudělá a nebránilo mu v tom okolnosti v tomto ustanovení vyjmenované, sám spáchal trestný čin neoznámení trestného činu a vystavuje se tím trestnímu postihu. V případě šikany by se mohlo jednat například o následující trestné činy: vraždy (§ 140), těžkého ublížení na zdraví (§ 145), zbavení osobní svobody (§ 170). • V uvedených případech má každý povinnost vyjmenované jednání buď překazit, anebo o něm informovat státního zástupce nebo policejní orgán. V ostatních případech povinnost ze zákona sice nevznikla, ale to neznamená, že oznamovat nelze (nenásleduje sankce za neoznámení). Zároveň je však třeba mít na paměti, že úmyslně lživé obvinění jiného ze spáchání trestného činu může samo představovat trestný čin křivého obvinění (§ 345). Právnické osoby vykonávající činnost škol, jako poskytovatelé veřejné služby, by měly u každého protiprávního jednání spáchaného v jejich jurisdikci, které naplňuje znaky trestného činu, tyto skutečnosti oznamovat a to zejména proto, že příjemci jejich služeb jsou žáci, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat a jsou proto odkázáni na pomoc druhých. (8) Při oznamování a zjišťování informací je zapotřebí mít na paměti presumpci nevinu, tedy dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na toho, proti němuž se vede trestní řízení, hledět jako by byl vinen.

3. Odpovědnost školy a pedagogických pracovníků

Škola je zodpovědná v souladu s ustanovením § 29 zák. 561/2004 Sb., školského zákona. Je povinná zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví žáků v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit, a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování.

Školní metodik prevence se průběžně vzdělává v této problematice a ostatním pedagogickým pracovníkům podává informace a umožňuje jim konzultace.

4. Společný postup při řešení šikany Krizový plán:

A) Pro situace, které zvládne škola sama (počáteční stadia šikany).

B) Pro situace, kdy potřebuje škola pomoc zvenku a je nutná její součinnost se servisními zařízeními a policií. (Při odhalení pokročilé šikany, výbuchu školního lynčování).

C) Šikana učitele

A) situace Škola zvládá řešit situaci sama. Sejde se školní preventivní tým. Promyslí technické možnosti a načasuje strategii vyšetřování. Připraví se na šetření a domluví se na konkrétní době, kdy začnou s vyšetřováním. Postupují tak, aby během jednoho dne došli k závěru. Šetření by mělo probíhat nenápadně, aby o něm žáci nevěděli. Žáci, se kterými bude proveden rozhovor, se nesmí vrátit zpět do třídy do doby, než budou všichni vyslechnuti. 1) Rozhovory s dětmi probíhají bez přítomnosti zákonného zástupce. Výpovědi se musí důkladně zapsat. 1) Rozhovor s těmi, kteří na šikánování upozornili a s oběťmi. 2) Nalezení vhodných svědků. 3) Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky (nikoli však konfrontace obětí a agresorů!!!). 4) Zajištění ochrany obětem. 5) Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi. ŠPP musí nalézt odpovědi na následující otázky. - Kdo je obětí, popřípadě kolik je obětí? - Kdo je agresorem, popřípadě kolik je agresorů? Kdo z nich je iniciátor, kdo je aktivní účastník šikánování a kdo je obětí i agresorem? - Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem? - K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo? - Jak dlouho šikánování trvá?

2) ŠPP mezi sebou probere výsledky šetření a poradí se o výchovném a klasifikačním opatření. Ještě týž den vyrozumí zákonné zástupce oběti a agresora a pozve je do školy.

3) Výchovná komise .Nejpřístupnějším způsobem zastavení šikany je tzv. metoda vnějšího nátlaku, tedy výchovná komise. V rámci společného setkání ŠPP, agresora a jeho rodičů se rozhoduje o výchovných opatřeních. Naše doporučená osnova: seznámení rodičů s problémem vyjádření jednotlivých členů ŠPP vyjádření žáka vyjádření rodičů seznámení rodičů a žáka se závěrem komise Pokud je více agresorů, setkání probíhá odděleně. Rodiče s problémem seznamuje ten, kdo případ šetřil a má všechny potřebné poznatky k dispozici. Neměl by prozradit, odkud informace získal. Může například hovořit o tom, že bylo provedeno důkladné šetření, které zahrnovalo větší počet žáků.

4) Rozhovor s rodiči oběti ŠPP se setká s rodiči oběti nejlépe opět týž den. Informujeme o zjištěních a závěrech školy a domluvíme se na dalších opatřeních. Doporučení a dohlédnutí na poskytnutí psychologické péče obětem i agresorům

5) Oznámení a potrestání agresorů před celou třídou Nezbytnou součástí je informování žáků celé třídy o závěru výchovné komise. Může proběhnout následující den. Úkolem pedagoga je přesvědčit žáky, že pracovníci školy dokážou spolehlivě zajistit ochranu slabých před silnými a respektování kázeňských norem školy. Po vyšetření šikany a potrestání viníků je potřeba pracovat s celou třídou – dlouhodobá práce s třídním kolektivem – trvalé a systematické budování kamarádských a bezpečných vztahů ve třídě. Svolání mimořádných třídních schůzek za účelem informovanosti rodičů ostatních žáků.

B. situace, kdy potřebuje škola pomoc zvenku. (Co dělat při náhlém výbuchu násilí?)

1) Děti i pedagog musí rychle zvládnout šok. Pokud jsou u situace pouze děti, okamžitě seženou nejbližšího pedagoga.

2) Pedagog okamžitě zastavuje pokračování násilí. Jedno dítě posílá pro vedení školy, další pro dalšího pedagoga, který za přítomného pedagoga převezme třídu, dozor (učitel z vedlejší třídy, kolega z kabinetu). V případě, že jde o přestávku, dozory odešlou žáky do svých tříd (zabráníme chaosu, divadlu).

3) Ochrana oběti (agresory si odvedlo vedení školy a izolovalo je tak, aby zabránilo domluvě, včetně např. odebrání mobilních telefonů), provedení základního ošetření, případné přivolání lékaře. Projevení empatie vůči oběti, zklidnění v chráněném prostředí – předání třídnímu učiteli, rodičům.(pro třídního učitele zajištěno na tuto dobu suplování - vedení školy).

4) Vedení školy – zajišťuje nezbytné dozory, případné přivolání policie, lékaře. Dále informuje rodiče oběti a agresorů. Dále postup obdobný, jak u varianty řešení šikany v počátečním stádiu ,ŠMP ve spolupráci s výchovným poradcem okamžitě zahájí vyšetřování (výpověď oběti (pokud je schopná výpovědi), svědků, potom agresorů. Nikde ne konfrontace obětí x agresor!!! (případně navázání kontaktu se specialistou na šikánování – PPP, SVP)

6) ŠMP a výchovný poradce o výsledku vyšetřování informuje vedení školy a společně rozhodnou o dalším postupu, informují rodiče.

7) "Ošetření" - zbytku třídy (ŠMP, třídní učitel, specialista na šikánování). Svolání mimořádných třídních schůzek – předání informací rodičům ostatních žáků.

C. situace Šikana učitele, Specifika pro prevenci šikany zaměřené na učitele • Prevence stojí na celoškolském přístupu, který akcentuje dobré sociální klima, připouští riziko výskytu šikany učitele ve škole, otevřeně takové chování odmítá a realizuje prevenci případně intervenci, pokud k výskytu dojde. Uvědomění si rizika a jeho deklarace může významně snížit rozvoj šikany. • Vedení školy vyjadřuje pedagogům podporu, oceňuje jejich práci, vytváří atmosféru důvěry, podporuje spolupráci v pedagogickém sboru a zastává nekonfliktní způsob řešení problémů. • Škola má jasně stanovený způsob, jakým mají pedagogové podezření na šikanu své osoby nebo kolegy, nebo oznámení o šikaně podat, komu a jak s tím bude nakládáno. • Pedagog nastavuje a uplatňuje jasná pravidla ve třídě; na konflikt nebo nerespektování reaguje včas, pracuje s pravidly v chování a používá stanovené důsledky jejich nerespektování konzistentně; vyhýbá se řešení konfliktu a konfrontací ze strany žáka před celou třídou, usměrňuje řešení na individuální konzultaci; vyhýbá se konfrontačnímu tónu. • Pedagog posiluje zapojení žáků/studentů do výuky, dává jim na výběr, činí úkoly a výuku pro žáky/studenty zajímavými, propojuje výuku s běžným životem a potřebami žáků; jeho výklad a očekávání jsou pro žáky srozumitelné, odpovídají obtížnosti, kterou mohou zvládnout apod. • Očekává úspěch u všech žáků a podporuje je, dává žákům zpětnou vazbu k tomu, co udělali dobře, staví na silných stránkách žáků. • Nezpůsobuje ponížení nebo zesměšnění žáka před třídou; při hodnocení žáka zachovává jeho důstojnost. • Všímá si změn v náladě, emocích a v chování žáků a včas na ně reaguje. • Problémy neřeší sám, ale ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm, případně s vedením školy. • Všímá si prosociálního a kooperativního chování žáků a oceňuje je; podporuje kooperaci mezi žáky a prostředím, kde se každý žák/student cítí přijatý.

5. Prevence šikany ve výuce. Prevence probíhá dle Strategie primární prevence rizikového chování. Prevence šikany ve výuce probíhá ve většině předmětů, zejména v hodinách Občanské a Rodinné výchovy. Dále v preventivních projektech a v dalších aktivitách školy.

6. Ochranný režim - školní řád - dozory učitelů o přestávkách, Na naší škole jsou všechny přestávky mezi jednotlivými vyučovacími hodinami pod pedagogickým dozorem. Dozor nad žáky začíná 20 minut před zahájením vyučování i v šatnách. Přestávky žáci tráví ve třídách, nebo na chodbách. Vše pod dozorem pedagogů. Při odpoledním vyučování zajišťují dozor nad třídou vyučující, kteří tam právě učí.

7. Spolupráce s rodiči, Dokumenty jsou volně k dispozici na stránkách školy <http://zskladno-skolska.cz/>. Je-li potřeba, dochází k individuálnímu setkání s rodiči. Metodik prevenci i výchovný poradce mají stanovené konzultační hodiny, které mohou využívat kromě žáků také rodiče. Každý pedagog se snaží prohloubit spolupráci s rodiči. Na škole funguje Rada školy. Rodiče budoucích prvňáčků mají vždy v červnu informativní schůzku a pro děti připravujeme různé soutěže a aktivity během celého roku.

8. Školní poradenské služby .Na škole působí školní metodik prevence a výchovný poradce. Společně s ředitelem školy a jeho zástupcem tvoří preventivní tým. Poskytují prevenci šikany, vyšetřování a práci s žáky. Poskytují také poradenské služby pro rodiče i žáky, popřípadě zprostředkují kontakty a spolupráci se specializovanými pracovišti a dalšími subjekty. Školní poradenské pracoviště se pravidelně schází a vše projednává na schůzkách, ze kterých je vždy záznam.

9. Vztahy s okolními školami, Dochází k průběžné komunikaci s okolními školami – zejména při přechodu žáků z jedné školy do druhé a v dalších závažných případech. Zástupci školy se s ostatními školami setkávají také na schůzkách OSPODu a MAPU.

10. Spolupráce se specializovanými institucemi , Škola spolupracuje při řešení šikany a v rámci její prevenci s řadou specializovaných institucí. Metodik prevence se pravidelně účastní schůzek PPP Kladno.

11. Evaluate. Jedná se o posouzení tohoto programu. Na pedagogické radě spolu diskutujeme o problémech a situacích, které proběhly, o tom jakým způsobem jsme je řešili. Společně hodnotíme efektivitu jednotlivých rozhodnutí. Ukáže-li se řešení málo účinné, snažíme se najít další alternativy práce ke zkvalitnění vztahů žáků v kolektivu.

12. Odborná literatura a webové odkazy

www.minimalizacesikany.cz

www.sikana.cz

http://www.detskaprava.cz/nactileti/letaky_sikana.htm

<http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=384>

<http://proti-sikane.saferinternet.cz/index.asp>

Kolář M.: Bolest šikanování Kolář M. Skrytý svět šikanování na školách IPPP: Prevence šikanování na školách (sborník příspěvků) Parry J., Carrinton G.: Čelíme šikanování (sborník metod) Webster-Doyle T.: Proč mě pořád někdo šikanuje

V Kladně dne 1.září 2017

Vých Zdeněk